

გიორგი გოგოლაშვილი

-ე და -ა სუფიქსიანი მეორე კავშირებითის შესახებ ახალ ქართულში

I. მეორე კავშირებითს ახალ ქართულში სამი სუფიქსი აწარმოებს: -ა, -ე, -ო. ცნობილია, რომ -ო სუფიქსს დაირთავს ის ზმნები, რომლებიც აორისტს -ე სუფიქსით იწარმოებს. თუ ამ შემთხვევაში აშკარაა ფორმობრივი მიმართება აორისტსა და II კავშირებითს შორის, ამას ვერ ვიტყვით კავშირებითის -ე და -ა სუფიქსთა მიმართ. როცა აორისტი უნიშნოა (ersp. -ო ელემენტისანი) — მოვკალ(-ო) ტიპის ზმნებში, ანდა -ო სუფიქსიანი — გავთბი, დავბერდი ტიპის ზმნებში, მეორე კავშირებითის მაწარმოებლად შეიძლება გვქონდეს ან -ე, ან -ა. არის შემთხვევები, როცა აორისტის ერთგვარ წარმოებას მეორე კავშირებითის სხვადასხვაგვარი წარმოება შეეფარდება:

აორისტი

II კავშირებითი

გავ-ჭერ-(ო)

გავ-ჭრ-ა

გავი-ჭერ-(ო)

გავი-ჭრ-ე

მსგავსი მაგალითების დასახელება მრავლად შეიძლება.

უნიშნო (resp. -ო ელემენტისანი) და -ო სუფიქსიანი აორისტის მქონე მოქმედებითი გვარის ზმნები ერთგვარ ვითარებას გვიჩვენებს: ყველა მათგანი მეორე კავშირებითს -ა სუფიქსით იწარმოებს, გამონაკლისს ქმნის ერთადერთი ზმნა — მიცე-ე (არნ. ჩიქობავა, ა. შანიძე): გაცრ-ა-ს, გაჭრ-ა-ს, დაწე-ა-ს, დახნ-ა-ს, აღძრ-ა-ს, ქნ-ა-ს, დააბ-ა-ს, დაფქე-ა-ს...

განსხვავებულ ვითარებას წარმოგვიდგენს ვნებითი გვარის ზმნები: უნიშნო და ღონიანები ყველა შემთხვევაში -ე სუფიქსს დაირთავენ II კავშირებითში: გავთბ-ე, გავზრ-ე, დავდნ-ე... დავბერდ-ე, ავშენდ-ე, გავშავდ-ე... მერყეობა გვაქვს პრეფიქსიან ვნებითებში. ძირითადად, როცა აორისტს პრეფიქსიანი ვნებითები -ო სუფიქსით იწარმოებენ (ან უნიშნონი არიან), II კავშირებითში პარალელური ფორმები შეიძლება შეგვხვდეს: გაიცრ-ა-ს//გაიცრ-ე-ს, აღიდრ-ა-ს//აღიდრ-ე-ს, იქნ-ე-ს//იქნ-ა-ს, დაიწე-ა-ს//დაიწე-ე-ს, დაეხსნ-ა-ს//დაეხსნ-ე-ს, დაებ-ა-ს//დაებ-ე-ს, შემოვრტყ-ა-ს//შემოვრტყ-ე-ს, დაერქე-ა-ს//დაერქე-ე-ს...

6. ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები

ჩვენი მსჯელობის საგანი სწორედ ეს უკანასკნელი შემთხვევა იქნება. გვინტერესებს: რა არის მიზეზი პარალელურ ფორმათა გაჩენისა, და უპირატესობა რომელ მათგანს — -ე სუფიქსიანს თუ -ა სუფიქსიანს — უნდა მიენიჭოს.

დასმულ კითხვაზე პასუხის გაცემას რამდენიმე საკითხის გათვალისწინება გავვიადვილებს.

II. სამეცნიერო ლიტერატურაში საკმაოდ დაწვრილებითაა განხილული II კავშირებითში -ე სუფიქსის გამოვლენის შემთხვევები. აღწერა მორფოლოგიური პრინციპის მიხედვით ხდება. ჩვენც ამჯერად ცალ-ცალკე განვიხილავთ ცალკეულ მორფოლოგიური ჯგუფებს, სადაც II კავშირებითში -ე სუფიქსი გვაქვს.

1. უნიშნო ვნებითები უგამონაკლისოდ -ე სუფიქსით იწარმოებენ II კავშირებითს:

გავ-თბ-ე	გავ-თბ-ე-თ
გა-თბ-ე	გა-თბ-ე-თ
გა-თბ-ე-ს	გა-თბ-ე-ნ-ე-ნ

ასევე: და-დნ-ე-ს, გა-ქრ-ე-ს, და-ჰკნ-ე-ს, გა-შრ-ე-ს, გა-ხმ-ე-ს, გა-ძღ-ე-ს, გამო-ცხვ-ე-ს, და-ცხრ-ე-ს, და-ლბ-ე-ს, და-დგ-ე-ს, და-ლპ-ე-ს, და-რჩ-ე-ს...

როგორც ძველ, ისე ახალ ქართულში ამ ჯგუფის ზმნებთან II კავშირებითის წარმოების თვალსაზრისით მყარი ვითარებაა.

2. დონიანი ვნებითებიც ასევე -ე სუფიქსს დაირთავენ:

დავ-ბერ-დ-ე	დავ-ბერ-დ-ე-თ
და-ბერ-დ-ე	და-ბერ-დ-ე-თ
და-ბერ-დ-ე-ს	და-ბერ-დ-ე-ნ-ე-ნ

ასევე: ა-შენ-დ-ე-ს, გა-კეთ-დ-ე-ს, და-სახლ-დ-ე-ს და სხვა მრავალი.

3. -ე სუფიქსით იწარმოებს II კავშირებითს აგრეთვე პრეფიქსიანი ვნებითის ერთი ნაწილი:

გავ-ი-ქც-ე	გავ-ი-ქც-ე-თ
გა-ი-ქც-ე	გა-ი-ქც-ე-თ
გა-ი-ქც-ე-ს	გა-ი-ქც-ე-ნ-ე-ნ

ასევე: და-ი-ბნ-ე-ს და და-ე-ბნ-ე-ს, გა-ი-ხსნ-ე-ს და გა-ე-ხსნ-ე-ს, გა-ი-ცრ-ე-ს და გა-ე-ცრ-ე-ს...

4. და, როგორც აღნიშნავენ, ერთადერთი გარდამავალი ზმნა:

მივ-ც-ე	მივ-ც-ე-თ
მის-ც-ე	მის-ც-ე-თ
მის-ც-ე-ს	მის-ც-ე-ნ-ე-ნ

ზემოთ წარმოდგენილ შემთხვევებში ერთი ფაქტია ღირსსაცნობი: ყველგან საყრდენი მორფემა¹ რედუცირებულია და გაუჩინარებულია ე ხმოვანი. პრეფიქსიან ვნებითებსა და მისცეს ზმნაში საყრდენი მორფემა სრული სახით წარმოდგენილია აორისტის I და II პირის ფორმებში: გავი-ქეც, დავი-ბენ, დავე-ხსენ, გავი-ჭერ... მივე-მც. ასეთსავე ვითარებას გვიჩვენებს უნიშნო ვნებითთა ერთი ნაწილი: დავ-თვერ, გავ-ძეხ, დავ-დექ, დავ-წევ, გავ-ძვირ, მივე-ყვე... მართალია, ამ ჯგუფის ზმნათა ერთ ნაწილში ხმოვანი არა ჩანს ახალ ქართულში, მაგრამ შენახული იყო ძველ ქართულში: განვ-ტეფ (გავთბი), განვ-ქემ (გავხმი), განვ-ქერ (გავქრი) შევს-ცედ (შევეცი)... ის ფაქტი, რომ ზოგჯერ ხმოვნის აღდგენა არ ხერხდება არც ახალი და არც ძველი ქართული ენის დონეზე, საქმის ვითარებას არ უნდა ცვლიდეს. სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ „თბება“ ტიპის ყველა ზმნაში ისტორიულად ე ხმოვანი ივარაუდება, რასაც მხარს უჭერს მონათესავე ენათა ჩვენებაც². საყოველთაოდ გაზიარებული თვალსაზრისის მიხედვით ვნებითის დ სუფიქსის თავდაპირველ სახედ -ედ მიიჩნევა³. აქ არ შეიძლება არ გავიხსენოთ ისიც, რომ ძველ ქართულში -ე სუფიქსს დაირთავდა მეორე კავშირებითში -ნ (-ენ) სუფიქსიანი ვნებითი:

განვ-კაც-ნ-ე

განვ-კაც-ნ-ე-თ

განვ-კაც-ნ-ე

განვ-კაც-ნ-ე-თ

გან-კაც-ნ-ე-ს

გან-კაც-ნ-ე-ნ

ღირსსაცნობია ისიც, რომ ძველ ქართულში პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობის „ნ-ს“ შემდეგ კონაქტივე მეორეში -ა და -ო-ს ნაცვლად -ე ჩნდება... -ე კი უცვლელად რჩება“⁴. მართალია, პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობა ახალ ქართულში აღარ აღინიშნება, მაგრამ შესაბამისი ვნებითის ფორმებმა დღემდე შემოგვინახა ნ (-ენ) სუფიქსიანი ფორმები:

¹ საყრდენს ვუწოდებთ იმ მორფემას, რომელსაც უშუალოდ დაერთვის ჩვენთვის საინტერესო, ამ შემთხვევაში, კავშირებითის. მაწარმოებელი.

² ვ. თოფურია, ფონეტიკური დაკვირვებანი ქართველურ ენებში, II, ტუმ. X, 1930, გვ. 300.

³ ა. შანიძე, ნასახელარი ზმნები ქართულში: თხზ. ტ. I, თბილისი, 1957; ვ. თოფურია, ქართველურ ენათა სიტყვაწარმოებიდან, II: ენიმკის მოამბე, V—VI, 1940; ფ. ერთელიშვილი, დ//ენ ვნებითობის სუფიქსთა გენეზისი: თუშ, ტ. 93, 1960; გ. მამუკაშვიანი, ვნებითობის სუფიქსური ტიპის გენეზისის საკითხი ქართველურ ენებში: მაცნე, ენისა და ლიტ-რის სერია, № 1, 1973.

⁴ არნ. ჩიქობავა, რით არის წარმოდგენილი მრავლობითის სახელობითში დასმული მორფოლოგიური ობიექტი ძველ ქართულში? ტუმ. 9, 1929, გვ. 116.

თუ გვრა ვძლევთ, დავიხოცნეთ სახელითა და დიდებით (ილია).
დედოფალო, შენი ჰირიმე, ჩქარა ავიყარნეთ აქედან (ი. გოგებ.).
რაწამს სახლში ხმა მიწყდება, გავიპარნეთ (ე. ვაბ.).
ცხადია, უნდა ავიბარგნეთ აქედან (ნ. შიუკ.).

ყოველივე ზემოთქმულიდან ერთი დასკვნა შეიძლება გაკეთდეს: მეორე კავშირებითში -ე სუფიქსი გვაქვს იმ შემთხვევაში, როცა საყრდენ მორფემაში -ე ხმოვანი არის გაუჩინარებული. ახალი ქართულისათვის წესი პირუკუ არ მოქმედებს: ყველგან, სადაც საყრდენ მორფემაში -ე ხმოვანი არის გაუჩინარებული, არა გვაქვს II კავშირებითის -ე სუფიქსიანი წარმოება; მხედველობაში გვაქვს მოქმედებითი გვარის ზმნები: **შევ-ქმნ-ა, ვ-შვ-ა, ვი-ხსნ-ა, გავ-ჭრ-ა, გავ-ცრ-ა...** ამ ზმნათა საყრდენ ფუძისეულ მორფემაში -ე ხმოვანი აღდგება: **ქმენ, შვევ, ხსენ, ჭერ, ცერ...** და, როგორც ვხედავთ, ისევე როგორც უნიშნო (resp. -ი ელემენტის) აორისტის მქონე ყველა ზმნა (გარდა **მისცა** ზმნისა), ესენიც II კავშირებითს -ა სუფიქსით იწარმოებენ.

ამრიგად -ა სუფიქსი გვაქვს კავშირებითის მაწარმოებლად ა) უნიშნო (resp. -ი ელემენტის) აორისტის მქონე მოქმედებითი გვარის ზმნებთან, მიუხედავად იმისა, თუ რა სტრუქტურისაა საყრდენი მორფემა: **შევ-კარ-(ი) — შევ-კრ-ა, მოვ-კალ-(ი) — მოვ-კალ-ა, დავ-ფქვი-ი — დავ-ფქვ-ა, დავა-ბ-ი — დავა-ბ-ა, ჩავ-სხ-ი — ჩავ-სხ-ა და სხვა.** ბ) პრეფიქსიან ვნებითებთან: **დაი-წვ-ა-ს, დაი-ფქვ-ა-ს, დავ-ბ-ა-ს, შემოე-რტყ-ა-ს, დავ-რქვ-ა-ს...**

მდგომარეობას ართულებს ის, რომ, როგორც აღვნიშნეთ, პრეფიქსიანი ვნებითი გვარის ფორმებში პარალელურად გვხვდება როგორც -ე, ასევე -ა სუფიქსიანი წარმოება მეორე კავშირებითისა: **გადაიჭრ-ე-ს//გადაიჭრ-ა-ს, გაიცრ-ე-ს//გაიცრ-ა-ს, დაიწვ-ა-ს//დაიწვ-ე-ს, აღიძრ-ა-ს//აღიძრ-ე-ს, იქნ-ე-ს//იქნ-ა-ს...** ფორმათა პარალელიზმი არ დასტურდება ამ ზმნათა აორისტში, არც შესაბამისი მოქმედებითი გვარის ზმნათა მეორე კავშირებითში.

მოქმედებითი და სათანადო პრეფიქსიანი ვნებითი გვარის ფორმები აორისტში წარმოების თვალსაზრისით სხვაობას არ იძლევა: **დავ-წვ-ი და დავი-წვ-ი, დავ-ძარ-ი და დავი-ძარ-ი, დავა-ბ-ი და დავე-ბ-ი...** II კავშირებითში კი, როგორც ვნახეთ, არსებითი ხასიათის განსხვავებაა.

ამგვარად, ზმნები, რომლებიც მეორე კავშირებითს -ე და -ა სუფიქსებით იწარმოებენ, სამ ჯგუფად შეიძლება დაიყოს:

ა) რომლებიც მხოლოდ -ე სუფიქსს დაირთავენ: უნიშნო და სუფიქსიანი ვნებითები, პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობის -ენ (→ნ) სუფიქსიანი ფორმები და **მისცეს** ზმნა;

ბ) რომლებიც მხოლოდ ა სუფიქსით იწარმოებენ II კავშირებითს:

უნიშნო (resp. -ი ელემენტისანი) აორისტის მქონე მოქმედებითი გვარის ზმნები (გარდა მისცეს ზმნისა);

გ) ზმნები, რომლებიც მეორე კავშირებითის ფორმებს პარალელურად -ე და -ა სუფიქსებით იწარმოებენ: უნიშნო (resp. -ი ელემენტისანი) აორისტის მქონე პრეფიქსიანი ვნებითები.

ამთავითვე შევნიშნავთ, რომ მეორე და მესამე შემთხვევაში მდგომარეობა ძირითადად მეორეულია. აქ სისტემის ჩამოყალიბების პროცესთან, და ზოგჯერ უკვე ჩამოყალიბებულ ვითარებასთან, გვაქვს საქმე.

III. ძველ ქართულში უნიშნო აორისტის მქონე მოქმედებითი გვარის ზმნათა ერთი ნაწილი განსახილველი ნაკვთის ფორმებს -ა სუფიქსით იწარმოებდა:

სამართალი წარმართთა მან მიუთხრას (მ. DE 12, 18),

პირველად შეკრას ძლიერი იგი (მ. 12, 29).

არა-მე უბყრასა და აღმოითქვას იგი (მ. DE 12, 11).

ხოლო ბზმ იგი დაწვას ცეცხლითა უშრეტითა (მ. 3, 12).

რა ეჭამოთ, ანუ რაა ვსუათ (მ. 6, 31).

და მას ეამსა შინა ვჭრქუა მათ (მ. DE 7, 23).

ეთქუათ თუ: ზეცით იყო, გურქუას: რად არა გრწმენა მისი (მ. C 21, 25).

აღდგეს სახლსა უფალი და დაჰკვშას კარი (ლ. 13, 25) და სხვა.

მაგრამ ამავე ჯგუფის ზმნათა მეორე ნაწილი -ე სუფიქსს დაირთავს:

აპა ქალწული მიუდგეს და შევეს ძმ (მ. 1, 23).

რამეთუ მან იქსნეს ერი თვის ცოდვათა მათთაგან (მ. 1, 21).

სადა-იგი მლიმან, მჰამელმან განრყუნეს, და სადა მპარავთა დათხარონ და განიპარონ იგი (მ. DE 6, 19)

თუ გნებავს, ეჭმნეთ აქა სამ ტალავარ (მ. 17, 4),

რამთა დაიცვეს იგი ღმერთმან, ვითარცა აღსასრულამდე

(მამ. ცხ. 167, 30).

სამეცნიერო ლიტერატურაში ეს მოვლენა, რა თქმა უნდა, შენიშნულია⁵, მაგრამ სადავოდ გვეჩვენება ფაქტის კვალიფიკაცია; ი. იმნაიშვილის აზრით, „ახალ ქართულში გარდამავალ ზმნათაგან ერთადერთი შემოგვრჩა, რომელსაც მეორე კავშირებითის ნიშნად -ე მოეპოვება: მი-ე-ს-ც-ე, მი-ს-ც-ე, მი-ს-ც-ე-ს. ძველ ქართულში ასეთ ზმნათა რაოდენობა ბევრი იყო. -ე ჰქონდა ნ-ზე ფუძედაბოლოებულ ზმნებს, რომლებიც წყვეტილს უნიშნოდ აწარმოებდნენ: რამთა აღვაგზნე, ვაგრძნე, დავმყნე, ვამ-

⁵ არნ. ჩიქობავა, რით არის წარმოდგენილი მრავლობითის სახელობითში დასმული მორფოლოგიური ობიექტი ძველ ქართულში, გვ. 117; ა. შანიძე, ძველი ქართული ენის გრამატიკა, თბილისი, 1976, გვ. 99; ნ. ნათაძე, დრო-კილოთა წარმოება ძველ ქართულში, სადისერტაციო ნაშრომი, 1955; ნ. კოტიხოვი, კილოს კატეგორია ქართულ ენაში: თელავის სახ. პედ. ინსტ. შრომები, III, თბილისი, 1959...

ცნე, ვიქმნე, მივაყრდნე, განვჭრწნე, ვიჯსნე, ვიჯმნე... -ე კავშირებითის საწარმოებელი ძველი ნიშანია. მისი შემონახვისათვის ამ ზმნებში ხელი უნდა შეეწყოს იმ გარემოებას, რომ **ნ** ქმნიდა პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობის ასოციაციას, რომელთანაც კავშირებითის ნიშნად მულამ -ე იხმარებოდა... **ნ** ფუძის ბოლოს გადამწერს აგონებს ობიექტის მრავლობითობის სუფიქსს, ამიტომ კავშირებითის ძველ ნიშანს უცვლელად ტოვებს⁶ (ხაზი ჩვენია — გ. გ.). ეს თვალსაზრისი შემდგომშიც იქნა განმეორებული და გავრცობილი: „მიუთითებენ, რომ ზემოხსენებულ ჯგუფის ზმნებში **ე** ნიშნის შენარჩუნებისათვის ხელი უნდა შეეწყოს იმ გარემოებას, რომ მწკრივის ნიშნის წინ მდგომი **ნ** ქმნიდა გარდამავალ ზმნათა პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობის მაჩვენებელი **ნ** (←**ენ**) სუფიქსის ილუზიას: ხსენებული სუფიქსის შემდეგ კი აუცილებელი იყო **ე** დაბოლოების გამოყენება. -ე მწკრივის ნიშნის გამოყენების არე გაფართოებულია და იგი მოიცავს სხვა ზმნებსაც, განსაკუთრებით კი იმათ, რომელთა ფუძეც **ვ-ზე** მთავრდება“⁷ (ხაზი ჩვენია — გ. გ.).

წარმოდგენილი მსჯელობიდან ივარაუდება, რომ საანალიზო ფორმები იმ ვითარების ანარეკლია, როცა კავშირებითი II მხოლოდ -ე სუფიქსით იწარმოებოდა, რაც, ისევე როგორც პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობის **ნ**(←**ენ**) სუფიქსის ასოციაცია თუ ილუზია, ნაკლებ სარწმუნოდ გვეჩვენება. უკანასკნელი თვალსაზრისის უპირველეს კონტრარგუმენტად სწორედ არა **ნ** სონორზე დაბოლოებულ ფუძეებთან კავშირებითის -ე სუფიქსის გამოვლენა მიგვაჩნია: რამათა **ვშვ-ე, განრცხ-ე-ს, შთავიჭრ-ე, დავიცვ-ე, გავძლ-ე** და სხვა.

ზემოწარმოდგენილმა მასალამ თვალნათლივ დაგვანახვა, რომ ძველ ქართულში უნიშნო აორისტის მქონე მოქმედებითი გვარის ზმნები მეორე კავშირებითს იწარმოებდნენ ჩვეულებრივ როგორც -ა, ასევე -ე სუფიქსით. ყურადღება გვინდა გავამახვილოთ იმ ფაქტზე, რომ **ე** სუფიქსს დაირთავდა ის ზმნები, რომელთა ფუძისეულ საყრდენ მორფემაში **ე** ხმოვანია გაუჩინარებული (**შევ, ჯენ, რყუნ, ქმენ, ცევ, გზენ, მყენ, მცენ, ყრდენ, რწმენ, ჯმენ, ჰერ, ცერ, რეცხ, ძელ**), ხოლო როცა საყრდენ მორფემაში **ე** ხმოვანი არ ივარაუდება, სხვა ხმოვანია რედუცირებული ანდა უხმოვნია, II კავშირებითის მაწარმოებლად -ა სუფიქსი გვაქვს (**თხარ, კარ, კალ, ჯაშ, თქუ, წუ, ცუ, სხ...**).

მიუთითებენ, რომ განხილულ ზმნათა „ვნებითებიც ხსენებულ კანო-

⁶ ი. იმნაიშვილი, ქართული ენის ისტორიული ქრესტომათია, II, 1963, გვ. 184.

⁷ ვ. იმნაიშვილი, მამათა ცხორება, 1975, გვ. 419.

ნებს ემორჩილებოდა“⁸. ზმნები, რომელთა საყრდენი ფუძისეული მორფემის ე ხმოვანი მონაცვლეობდა ნულთან, ვნებითი გვარის II კავშირებითის ფორმებს ასევე -ე სუფიქსით იწარმოებდა:

რამთა აწვე აღეგზნეს (ლ. E 12, 49).

რამეთუ რომელი-იგი მისგან იშვეეს (მ. 1, 20).

ხოლო ჩინებულნი იგი არა ღირს იქმნეს (მ. C 22, 6).

რამთამცა დასაჯა სოფელი, არამედ რამთა იკსნეს სოფელი მის გამო (ი. C 3, 17).

და რომელი ყურთა გესმეს თქვენ, ჭადაგეთ ერდოთა ზედა (მ. 10, 27).

ყოველი ნერგი... ძირითურთ აღიფხურეს (მ. DE 15, 13).

ხოლო კორცი იგი რამ განხრწნეს (ექუს. დღ. 92, 9).

არცა განირყუნეს (იონ. 37, 14).

ვნებითი გვარის ზმნები, რომელთა საყრდენ ფუძისეულ მორფემაში ნულთან მონაცვლე ე ხმოვანი არ დასტურდება, მეორე კავშირებითს -ა სუფიქსით იწარმოებდა:

სადაცა იქადაგოს სახარება იესე ყოველსა სოფელსა, ითქუას (მ. C 16, 13).

მაშინ მიუტევა მათ ბარაბამ, ხოლო იესუს შოლტითა მსცა და

მისცა მათ, რამთა ჭუარს-ე ცუას (მ. DE 27, 26).

სახლსა ჩემსა სახლ სალოცველ ერქუას ყოველთაგან წარმართთა (მრ. DE 11, 17).

გარნა თუ გარეშე ბუნებისა აღიძრას იგი (ექუს. დღ. 12, 26).

გინა თუ მოიწუას ფიქუნარი და მუხნარი (იქვე, 58, 37).

როგორც ვხედავთ, ძველ ქართულში უნიშნო აორისტის მქონე ზმნები II კავშირებითის წარმოების თვალსაზრისით გვარის მიხედვით სხვაობას არ იძლევიან; წარმოების პრინციპი საერთოა მოქმედებითი და ვნებითი გვარის ზმნებისათვის. თუ იმასაც გავიხსენებთ, რომ -ე სუფიქსს დაირთავენ აგრეთვე უნიშნო და სუფიქსიანი ვნებითები, პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობის ნ (←ენ) სუფიქსის შემცველი ზმნები, შეიძლება ძველი ქართულისათვის წესი ამგვარად ჩამოყალიბდეს: უნიშნო აორისტის მქონე ზმნებში II კავშირებითის -ე სუფიქსი გამოვლინდება იქ, სადაც საყრდენი მორფემისეული ე ხმოვანია გაუჩინარებული; სხვა შემთხვევაში ამ ნაკვთის მაწარმოებლად -ა სუფიქსი გვექნება.

IV. ზემოთ უკვე შევნიშნეთ, რომ დღევანდელი ვითარება უნიშნო (resp. -ი ელემენტის) აორისტის მქონე ზმნათა მეორე კავშირებითის წარმოებისა მეორეულია. ამჟამად ამ ტიპის მოქმედებითი გვარის ზმნებში განსახილველი ნაკვთის წარმოებისას ანგარიში არ ეწევა საყრდენი ფუძისეული მორფემის სტრუქტურას. სხვაგვარად, მიუხედავად იმისა, საყრდენ ძირეულ მორფემაში ე ხმოვანია გაუჩინარებული თუ არა, ნაკვთის მაწარმოებლად -ა სუფიქსი გვაქვს (გარდა მისცეს ზმნისა). ამ ფორმანტის უნიფიკაცია მოქმედებითი გვარის ზმნებთან თითქმის დამთავ-

⁸ ი. იმნაიშვილი, ქართული ენის ისტორიული ქრესტომათია, II, გვ. 184.

რებულია. ეს ტენდენცია კილოებში უფრო შორს არის წასული. მაგ.: ხევ-სურულმა დიალექტმა ყველა შემთხვევაში -ა სუფიქსი გააბატონა. ხევ-სურულმა II კავშირებითის მაწარმოებლად სხვა ფორმანტი არ იცის.

მდგომარეობა უფრო რთულია ვნებითი გვარის ზმნათა შემთხვევაში. აქ ფორმათა პარალელიზმმა იჩინა თავი; როგორც მიუთითებდით, ერთი და იგივე ზმნა მეორე კავშირებითის იწარმოებს როგორც -ე, ასევე -ა სუფიქსით. საინტერესოა ის ფაქტი, რომ, თუ მოქმედებითი გვარის შემთხვევაში უნიფორმაციის ტენდენციას დაექვემდებარა -ე სუფიქსიანი წარმოება, ხოლო -ა სუფიქსიანი ფორმებს ცვლილება არ განუცდიათ ამ თვალსაზრისით, ვნებითი გვარის შემთხვევაში პარალელური ფორმები გაიჩინა როგორც -ე სუფიქსიანმა წარმოებამ, ისე -ა სუფიქსიანმა წარმოებამ, ე. ი. არის შემთხვევები, როცა პრეფიქსიანი ვნებითი გვარის ზმნებში II კავშირებითის -ე სუფიქსიანი ფორმას უჩნდება პარალელური ვარიანტი, -ა სუფიქსით წარმოებული და პირიქით, -ა სუფიქსიანი ფორმას უჩნდება პარალელური ვარიანტი, -ე სუფიქსით წარმოებული:

ა) იქნეს//იქნას, იშვეს//იშვას, მიექლვნეს//მიექლვნას...

ბ) დაიწვას//დაიწვეს, აღიძრას//აღიძრეს, შემოერტყას//შემოერტყეს...

თითქოსდა მოსალოდნელი იყო, რომ, რადგან მოქმედებითში გაუნიფიცირდა ა ფორმანტი, აქ ე ფორმანტი გაბატონებულიყო (თუ გვარის ფაქტორი დაედებოდა საფუძვლად მაწარმოებელთა გადაწეობას), ანდა აქაც -ა სუფიქსს დაეჭირა -ე-ს ადგილი, როგორც ეს მოქმედებითი გვარის შემთხვევაში მოხდა; მაგრამ, როგორც ვხედავთ, ასე არ არის.

დღესდღეობით პარალელური ფორმები გავრცელების თვალსაზრისით უმეტეს შემთხვევაში არ გვაძლევს იმის საშუალებას, რომ უპირატესობა რომელიმე მათგანს მივანიჭოთ: აღიძრას და აღიძრეს, იქნეს⁹ და იქნას, გადაიჭრეს და გადაიჭრას ტიპის ფორმები თანაბრად არის გავრცელებული. ყველა ზმნის მიმართ, რა თქმა უნდა, არ ითქმის ასე: თუ ერთ შემთხვევაში ჭარბობს ერთგვარი წარმოება, მეორე შემთხვევაში წარმოების სხვა ტიპია პრივილეგირებული. ფორმათა პარალელიზმი მაინც აშკარა ფაქტია.

V. ყოველივე ზემოთქმული გვაფიქრებინებს, რომ სალიტერატურო ენის ნორმათა თვალსაზრისით უნიშნო (resp. -ი ელემენტის) აორისტიკის მქონე პრეფიქსიანი ვნებითებში დასაშვებია ორივეგვარი წარმოება — -ე სუფიქსიანი და -ა სუფიქსიანი; ოღონდ არა ერთსა და იმავე ზმნასთან. წესი ამგვარად შეიძლება ჩამოყალიბდეს:

⁹ იქნეს ფორმა ნორმადაა მიჩნეული უკანასკნელ ხანებში და ეს ფაქტი ასახულია სათანადო საცნობარო თუ სხვა ხასიათის ლიტერატურაში; მიუხედავად ამისა, იქნეს და იქნას ფორმათა პარალელურად არსებობა თანამედროვე ქართულ სალიტერატურო ენაში ფაქტია.

1. უნიშნო (resp. -ი ელემენტისანი) აორისტის მქონე ის პრეფიქსიანი ვნებითები, რომელთა საყრდენ ფუძისეულ მორფემაში ე ხმოვანია გაუჩინარებული, II კავშირების უნდა იწარმოებდეს -ე სუფიქსით:

შიექმნეს (ქმენ), იქნეს (ქენ), იშვეს (შევ), დაიბრღვენეს (ბრღვენ), ჩაესკვნეს (სკვენ), დაემყნეს (მყენ), დაეხსნეს (ხსენ), გაიხრწნეს (ხრწენ), მიეძღვნეს (ძღვენ), დაიფხვნეს (ფხვენ), აღმოიფხვრეს (ფხვერ), გაიფრცქვნეს (ფრცქვენ), გაიჭრეს (ჭერ), გაიცრეს (ცერ), გაეთრეს (თერ)...

არალიტერატურულად უნდა ჩაითვალოს ამ ზმნათა -ა სუფიქსიანი ფორმები: შიექმნას, იქნას, იშვას, დაიბრღვენას, ჩაესკვნას, დაემყნას, დაეხსნას, გაიხრწნას, მიეძღვნას, დაიფხვნას, აღმოიფხვრას, გაიფრცქვნას, გაიჭრას, გაიცრას, გაეთრას...

2. უნიშნო აორისტის მქონე ის პრეფიქსიანი ვნებითები, რომელთა საყრდენ ფუძისეულ მორფემაში არ ივარაუდება ე ხმოვნის არსებობა, II კავშირების -ა სუფიქსით უნდა იწარმოებდეს:

აღიძრას (ძარ), შემოერტყას (რტყ—რატყ), განერთხას (რთხ—რათხ), დაიფქვას (ფქვ), ჩაეცვას (ცვ—ცუ), დაერქვას (რქვ—რქუ), დაიწვას (წვ—წუ), დაებას (ბ), წაერთვას (რთვ—რთუ)...

არალიტერატურულად უნდა ჩაითვალოს ამ ზმნათა -ე სუფიქსიანი ფორმები: აღიძრეს, შემოერტყეს, განერთხეს, დაიფქვეს, ჩაეცვას, დაერქვეს, დაიწვეს, დაებეს, წაერთვეს...